

Inhoud

11 VOORWOORD

14 INLEIDING

deel I: de eeuw van Van Eyck

DE VEROVERING VAN HET LANDSCHAP

HOOFDSTUK 1

- 23 De geboorte van een nieuwe kunst
- 26 Jan van Eyck en zijn artistieke omgeving
- 29 Onderwerp of achtergrond? De functie van het landschap
- 30 Een document: 'Dat moet wesen in een landschap'
- 33 Het open landschap: eenluiken, tweeluiken enzovoort
- 38 Het vensterlandschap
- 42 Onderbroken landschappen
- 45 Nogmaals: achtergrond of onderwerp?

DE SCHILDERKUNST EN DE KOSMOS

HOOFDSTUK 2

- 47 Kunst en schoonheid in de Middeleeuwen
- 49 Het middeleeuwse wereldbeeld en de schilderkunst
- 52 De Schepper als kunstenaar, de kunst als nabootsing
- 57 De taal van het landschap en de vier wijzen van exegese
- 61 De schilder en het analogische wereldbeeld

DE ZICHTBARE WERELD: VAN SCHIJN NAAR WERKELIJKHEID

HOOFDSTUK 3

- 66 De kwestie van schijn en werkelijkheid
- 68 De twaalfde eeuw: het belang van de werkelijkheid
- 69 De dertiende eeuw: de integratie van Aristoteles
- 70 Een schilderkunst van de 'vorm'
- 72 De werkelijkheid der dingen
- 74 De veertiende eeuw: mystiek en wetenschap
- 77 De mystiek van het alledaagse en de schilderkunst

INHOUD

HET LANDSCHAP VAN DE GEEST: DE WERELD ALS ALLEGORIE

- 89 'Vermomde symboliek' HOOFDSTUK 4
91 Bijbels landschap en geestelijk landschap
95 Een voorbeeld: Jan van Eycks *Madonna met Rolin*
102 Meer voorbeelden

DE SCHOONHEID VAN DE WERELD: ORDO EN VARIETAS

- 109 Dionysius de Kartuizer HOOFDSTUK 5
110 De psalmen van Dionysius
113 De schoonheid van de wereld als teken van Gods vermogens
114 De schoonheid van de wereld en de mystieke weg omhoog
115 De schoonheid van de schepping als morele les
116 Theorie en natuurbeleving
117 Kartuizers en de wereld
119 Kartuizers en de schilderkunst

deel II: de eeuw van Bruegel

VAN BOSCH TOT BRUEGEL:
HET 'WERELDLANDSCHAP' EN DE KUNSTGESCHIEDENIS

- 121 Veranderingen na 1500 HOOFDSTUK 6
124 De Italiaanse uitdaging
128 De kunsthistorische respons
134 Conclusie

DE BLOEI VAN HET ALLEGORISCHE LANDSCHAP:
RONDOM BOSCH EN PATINIR

- 136 Het duivelse landschap van Hieronymus Bosch HOOFDSTUK 7
144 De pelgrimages van Patinir
161 Portret en landschap bij Quinten Massijs
165 Gerard David en 'het eerste onafhankelijke landschap'
169 Landschapsvernieuwing en allegorische traditie
-

DE SCHILDER ALS GEOGRAAF:
HET AARDRIJKSKUNDIGE LANDSCHAP

- 170 Schilderkunst en cartografie
174 Kunsthistorie en cartografie
177 De kunst van het kaartmaken: precisie en suggestie
179 De wetenschappelijke traditie
183 Door wereldstudie naar deugd en wijsheid
186 Door de schepping tot de Schepper
188 Het politieke landschap
189 De heerser en de kosmos
191 De heerser en zijn territorium
193 De burger en zijn omgeving
196 Een voorlopige conclusie

HOOFDSTUK 8

EEN LANDSCHAP VOL BETEKENIS: PIETER BRUEGEL

- 200 Pieter Bruegel
202 Het topografische landschap en een citaat van Ortelius
206 Landschap en historie
211 *De Grote Landschappen*
212 De vraag naar het onderwerp
214 Twee filosofische verklaringen
216 De Stoa bij humanisten en kerkhervormers
222 Natuurenthousiasme in Frankrijk
224 De boodschap van de *Grote Landschappen*
225 Bruegel en de traditie

HOOFDSTUK 9

HET LANDSCHAP ALS KUNST: KAREL VAN MANDER

- 228 De rederijkers, de schilderkunst en de kosmos
241 De opbouw van Van Manders leerdicht
241 Inleiding
243 De vermaning
244 De vorm, het tekenen en de mens
246 Licht en kleur, het schilderen en het landschap
249 Twee theoretische tradities en het landschap
253 Kunst als nabootsing: orde en verscheidenheid
257 Van Mander en Du Bartas
259 De meerduidigheid van leven en kunst

HOOFDSTUK 10

deel III: de eeuw van Rembrandt

HET 'HOLLANDSE' LANDSCHAP
ALS KUNSTHISTORISCH PROBLEEM

- 262 Een nieuw soort landschapskunst
 269 Het 'Hollandse landschap' als probleemloze kunst
 273 De vraag naar functie en context
 276 De iconologische benadering: lagen van betekenis
 278 Het landschap als beeldspraak: lessen voor de mens
 283 Het landschap als verbeelding van de natuur
 286 Het landschap als beschrijving
 288 Het historisch-topografische perspectief: territorium en identiteit
 290 Het 'Hollandse landschap' en de kunsttheorie
 294 Het landschap en de markt
 296 Hoe nu verder?

HOOFDSTUK 11

HET LANDSCHAP ALS BOODSCHAP:
ZACHARIAS HEYNS EN CLAES JANSZ VISSCHER

- 299 Een ouderwets klimaat
 300 Zacharias Heyns, een opvoeder in geest en deugd
 300 Een geboren rederijker
 301 Voor stad en vaderland
 303 Leerzame emblemen
 306 Het epos van de Schepping
 308 Claes Jansz Visscher, een drukker voor God, kerk en vaderland
 308 Inleiding
 310 De functie van het landschap
 312 *Plaisante Plaetsen*
 316 Het landschap als kunst

HOOFDSTUK 12

- 319 Huygens en de theorie van het landschap
 320 *Mijn jeugd*
 320 Over de ideale opvoeding
 321 Het doel van de schilderkunst
 327 *Hofwijck*
 327 Inleiding
 327 Het landschap als kunstwerk
 329 Recht of krom? Een esthetisch dilemma en zijn oplossing
 332 Wijsgerig lezen in het boek der natuur
 335 Landschap en schilderkunst in *Mijn jeugd* en *Hofwijck*

- 339 Vondel en zijn *Bespiegelingen*
 342 De landschapsschilder als nabootser van de schoonheid der natuur
 344 Vondel en de schilderkunst
 347 Vondel en de literaire traditie

- 350 Inleiding
 351 Rembrandt als *absolutus pictor* en het landschap
 361 De jaren dertig: het historische en het allegorische landschap
 371 Omstreeks 1640: de keuze voor het Hollandse landschap
 375 De jaren veertig: het landschap rondom de stad
 379 De jaren vijftig: terug naar het historische landschap
 381 Rembrandt en Van Hoogstraten: de zichtbare en de onzichtbare wereld
- 386 BESLUIT
 391 SUMMARY
 398 NOTEN
 443 LITERATUUR
 471 PERSONENREGISTER
 479 BEGRIPPENREGISTER